

RYTMUS BOHYNE ERIS

ZÁHADA KOZMOBIOLOGIE ALEBO KOLEKTÍVNEJ PSYCHOLÓGIE?

Emil Páleš

Dejiny vedy sú plné zvrátov, pri ktorých sa veci donedávna „nemysliteľné“ odrazu potvrdzujú a vysvitá, že dôkazy ležali pred našimi očami, len im nikto nevenoval pozornosť. Tak mnohé sa pokladá za vedecky nedokázané nie preto, že by sa vedecké dôkazy nenašli, ale pretože sa nehládajú. Ideové ovzdušie totiž v každej dobe podporuje bádanie v istých smeroch a odradzuje od myslenia inými smermi. A tak myšlienky, kedysi považované za samozrejmé, sa neskôr zatracujú ako úplný nezmysel, a po stáročiach sa opäť oprášia a zisťuje sa, že sú predsa v nejakom zmysle pravdivé.

Napríklad indickí mudrci spoznali funkčnú diferenciaciu mozgových hemisfér najmenej o dve tisícročia skôr ako Roger Sperry, ktorý za jej objav získal v roku 1981 Nobelovu cenu. Jogíni pozorovali sami seba a všimli si, že dych má tendenciu prúdiť striedavo ľavou a pravou nosnou dierkou a spolu s tým sa aktivuje celá pravá alebo ľavá strana tela a mení sa celkový fyziologický a duševný stav človeka. Správne vypozerovali dvojhodinový rytmus striedavej aktivity hemisfér mozgu a s minucióznou presnosťou podali ich charakteristiku: striedavé výkyvy aktivity a odpočinku, bdélého vedomia a denného snenia, racionálno-verbálnej abstrakcie a obraznej predstavivosti, procesov zameraných na spomínajúcu minulosť a konštruujúcu budúcnosť, zvýšený výkon pravej alebo ľavej ruky atď. To všetko sú objavy, ktorými sa Sperry, Kleitman a Erickson v 20. storočí preslávili. Sperry objavil rozdielne úlohy hemisfér. Kleitman ich dvojhodinový rytmus, ktorého najznámejším prejavom je striedanie snivého (REM) a bezseného (NREM) spánku. A Erickson začal používať očné pohyby ako indikátory procesov v ľavom

a pravom mozgovom laloku zameraných do minulosti alebo budúcnosti.

Znovuobjavujeme dávno objavené. Tantrická kniha Šivagama vymenúva dlhý zoznam činností, ktoré sa doporučuje alebo nedoporučuje robiť, keď dych prúdi pravou alebo ľavou stranou. Indovia dokonca objavili spôsob, ako ovplyvniť tento cyklus stlačením reflexného bodu pod pazuchou. To, čo Sperry objavil experimentálne-chirurgicky, objavili indickí rišiovia inou cestou: introspektívnym sebaopozorovaním. A vytvorili odlišnú terminológiu: hovorili o „životnom dychu“, slnečnej a mesačnej práne,

vyjadrené náboženskou rečou? Ved' v čase pred vznikom vedy a racionálnej filozofie v Grécku stálo ľudstvo ako celok na stupni vedomia, ktorý sa podobá fáze „obrazného myslenia“ v Piagetovej klasifikácii kognitívneho vývoja dieťaťa (mýtické vedomie u Gebsera). Reč, ktorej táto doba rozumela, bola presonifikovaná reč obrazov.

Vezmime si grécku báj o Endymionovi. Milenec bohyne Mesiaca získa večnú mladosť, ale je aj odsúdený na večný spánok. V tejto báji je zašifrovaný biochemický poznatok. Striebro, ktoré sa tradične považovalo za „slzy“

Walter Crane: *Diana a Endymion*

ktorá striedavo prúdi ľavou a pravou stranou tela (to bol introspektívny zážitok, nie teoretická špekulácia). Sperryho najužitočnejší poznatok spočíval v tom, že kľúč k tvorivosti a úspešnej osobnosti leží v harmonickom prepore oboch hemisfér mozgu. To však stojí v každej učebnici jogy. Cieľom jogína je uviesť oba životné dychy do rovnováhy – potom zažije osvietenie (samadhi).

Prekáža nám, že tieto poznatky sú

alebo výlučok mesačných božstiev, totiž podporuje životné procesy a regeneráciu, ale zároveň vyvoláva sklon k spavosti – čiže omladzuje a uspáva. Práve takéto príklady ma zaujali už ako študenta a venoval som im kus života. Naznačujú, že mytológia je niečo viac než len svojvoľný, fantazijný výtvar nevzdelaného človeka. Možno je to skutočný systém poznatkov, zachytený v obrazoch, a treba ho dešifrovať.

Záhada, o ktorú sa chcem podeliť s čitateľom, je skutočným hlavolamom. Prekonzultoval som ju s počtom kolegov z rôznych odborov doma i v zahraničí, nikto však nedokáže viac než nad tým nemo žasnúť. Mnohí sa pokúšali poprieť jej existenciu, ale pokusy o jej vyvrátenie viedli len k jej ďalšiemu potvrdeniu. Je to stredoveká angelológia.

V čase, keď sa zakladali naše univerzity, bola náuka o anjeloch samozrejmosťou súčasťou obrazu sveta vzdelanca. Neskôr sme ju zavrhlí ako metafyzickú špekuláciu, ktorá sa nedá potvrdiť ani vyvrátiť, a empirická veda k nej nemá čo povedať. Ale prečo? Veď z angelológie vyplýva množstvo predikcií a konkrétnych tvrdení o povahe sveta, ktoré sa musia dať jednoznačne potvrdiť alebo vyvrátiť. Prečo by sme si ich neprevertili ako každú inú hypotézu?

Súčasťou angelológie je aj náuka o tzv. duchoch času. Tradovalo sa, že siedmi archanjeli sa cyklicky striedajú v kruhu a inšpirujú svetové veky. Prameň tejto náuky nás vedú späť v čase až do babylonských chrámov. Babylončania uctievali sedembožstvo, sedem hlavných bohov, a tí židovským prostredníctvom vplynuli do kresťanstva v podobe sedmice archanjelov s menami končiacimi na -el.

Samael, archanjel smrti a odplaty, je babylonský Nergal, krvilačné božstvo prinášajúce vojny, mor, horúčky a smrť. Babylončania v ňom videli duchovnú inteligenciu planéty Mars s jej zlovestným červenkastým svetlom. Samaelova symbolika splyva s vojnovými božstvami, je to psychologický archetyp mužských vlastností, pozitívnych aj negatívnych, ako sila, odvaha, rytierskosť ale aj agresivita a pud k ničeniu. Tak bol napríklad grécky Ares nebeským pravzorom bojovníka aj bohom zúrivej nenávisti, ktorého tešilo rinčanie zbraní a pach krvi, a pred jeho bojovým vozom pobiehala bohyňa sváru – Eris.

Podľa babylonských predstáv sa bohovia striedali podľa vypočítateľného kvázi-periodického systému, kde každému z bohov pripadlo vládnuť svetu na 72 rokov a spravidla po $7 \times 72 = 504$ rokoch sa duchom času

stalo opäť to isté božstvo. Nergal mal vládnuť v rokoch 2691-2619, 2187-2115, 1683-1611, 1179-1107, 675-603, 171-99, 333-405, 837-909, 1341-1485 a 1917-1989. To je zhruba v 27., 22., 17., 12., 7., 2. storočí pred n.l. a 4., 9., 14.-15. a 20. storočie n.l. Preložené do súčasnej reči nám byblynský kňaz zanechal tento odkaz: „Dajte si pozor, lebo každých 500 rokov sa v kolektívnej psyché ľudstva stupňuje svárliivosť a agresivita!“

Ako k tomu došli? Temný vek staroveku, čas trójskej vojny, kedy celý staroveký Predný východ podľahol zmätkom a úpadku (12. storočie pr. n.l.) si vysvetľovali tak, že Nergal sa dočasne zmocnil vlády nad svetom. Zničenie Akkadu spadá do 22. storočia, zánik Starobabylonskej ríše do 17.

Evelyn de Morgan: Anjel smrti

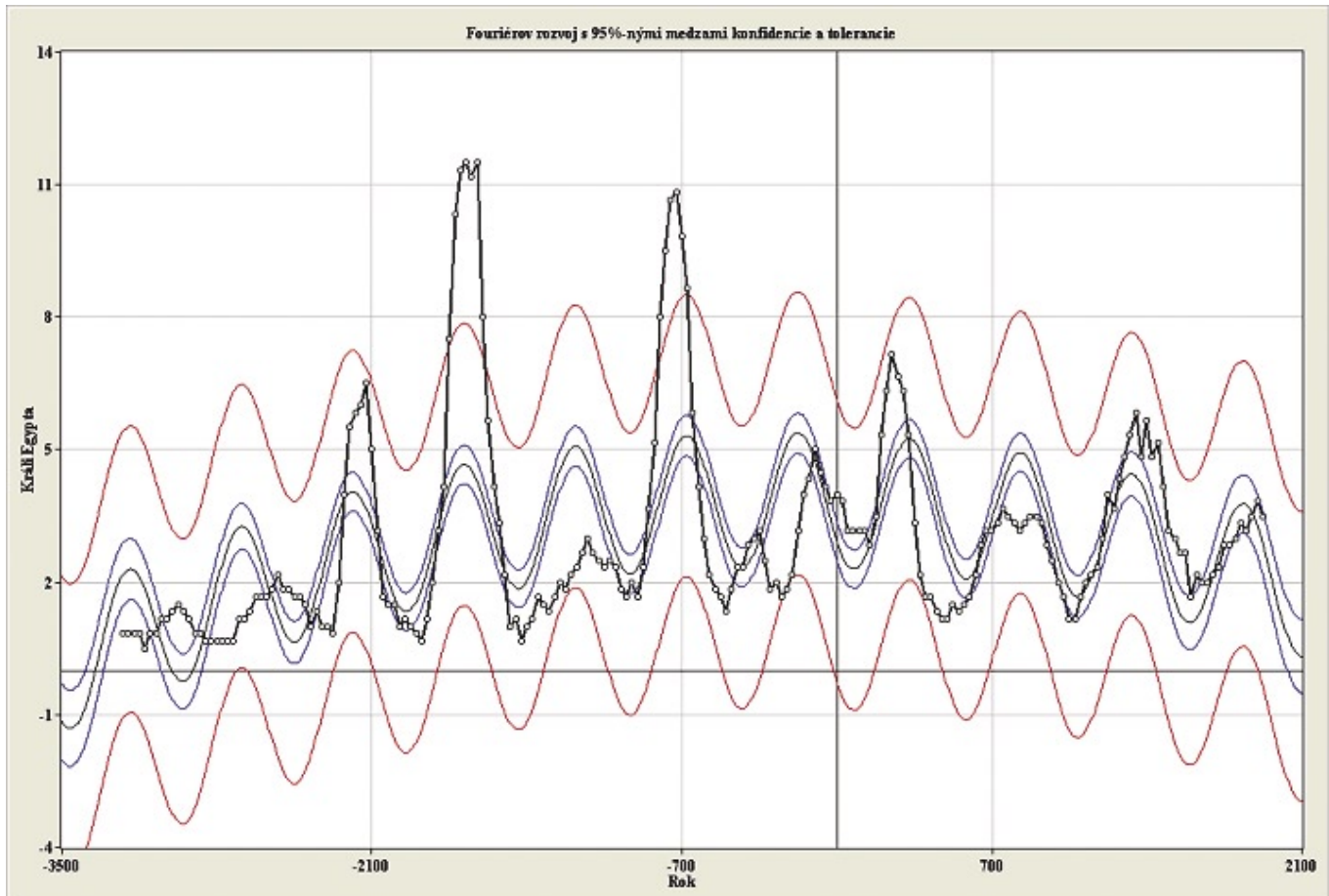
storočia pr. n.l. Je babylonská angelológia len zovšeobecnením niekoľkých náhodných udalostí z dejín Mezopotámie?

Ak poznáte dejiny a dokážete si vybaviť obraz dejín sveta ako celku (čo dnes nedokážu ani historici, pretože sa špecializujú na úzke časové a tematické výseky dejín), doslova Vám udrie do oka, ako tie najmarkantnejšie chaotické a ničivé obdobia spadajú do horeuvedeného rytmu. Najznámejšie pustošivé nájazdy kočovníkov z ázijských stepí a sťahovania národov – vpády Gutejcov, Hyksósov, morských národov, Kimmerijcov, Siungnu, Hunov, Maďarov a poslednýkrát Džingischánových a Tamerlánových hord – sa odohrali v tomto rytme.

Pritom nejde o niečo, čo by sa týkalo len eurázijského kontinentu. Zhruba v 14. storočí nachádzame veľké oblasti Severnej Ameriky, Afriky a Austrálie vyludnené, opustené alebo posiate pevnosťami. Aztékovia zaviedli krutý bojový režim v Strednej Amerike a Inkovia nazvali toto obdobie časom vojen. Do 9. storočia spadá toľko diskutovaný zánik mayskej ríše. Samotná periodizácia dejín sa podozrivo často zakladá na rytme „archanjela Samaela“. Za všeobecného chaosu sťahovania národov v 4. storočí zaniká Západorímska ríša a tento predel považujeme za koniec staroveku. Vikingské a maďarské vpády v 9. storočí vymedzujú koniec raného stredoveku. A morovou ranou a permanentnými vojnami v 14.-15. storočí končí stredovek.

Ako by sa toto tušenie pravidelnosti dalo objektivizovať? Nie je to len zdanie, ktoré vzniklo subjektívnym nadhodnotením niektorých historických udalostí na úkor ostatných? Čo by mohlo byť nezaujímavým a jednotným meradlom agresivity a svárliivosti v dejinách? Mohli by sme spočítať všetky dejepisné správy o vojnových konfliktoch a odhadnúť ich intenzitu. Vojenské analýzy sa však nespisovali rovnomerne vždy a všade; príliš veľa sa toho zabudlo, stratilo i skresľovalo z propagandistických pohnútok. Máme lepší nápad. Tým najsúvislejším a najneporušenejším historickým záznamom, ktorý sa robil skoro všade od najstarších čias, sú zoznamy kráľov. Podľa „toho a toho roku za vlády toho a toho kráľa“ sa totiž meral čas, tak ako my meriame čas počtom rokov od narodenia Krista. Ako tieto zoznamy indikujú agresivitu? Tým indikátorom je frekvencia kráľov. Čím viac nepriateľstva a konfliktov, tým viac kráľov. A to hneď z dvoch dôvodov. Po prvé, králi sa rýchlejšie striedajú: predčasne zahynú v boji, zosadia ich, zavraždia, otravia alebo vyženú. A po druhé: množia sa vzdorokráli a bojujúce frakcie, takže k jednej korune máme aj viacerých kráľov súčasne.

Nedávno sme na televíznych obrazovkách sledovali filmové spracovanie románu Maurice Druona „Prekliati králi“ o tom, ako kvôli nenávisti a intrigám na francúzskom dvore 14.

Frekvencia vládcov Egypta. 558 faraónov, cisárov a sultánov podľa Gordonových kráľovských chronológií. Na zvislej osi je počet kráľov, na vodorovnej je časová os. Dĺžka periódy 504 rokov, fáza kulminácie okolo roku 333, $p < 0.00000001$.

storočia počas 14-tich rokov zahynulo 5 francúzskych kráľov. Zvýšený počet kráľov len zriedka nepoukazuje na nešťastné udalosti (napríklad v Nórsku, kde na trón zvykli zasadiť dvaja i traja kráľovskí synovia ako spoluvládci). Ale tieto prípady dokážeme odlišiť.

Najvhodnejšou krajinou pre náš účel je Egypt, pretože tam máme súvislý zoznam kráľov dlhý 5000 rokov. O matematické spracovanie údajov som požiadal zaslúžilého slovenského chronobiológa a špecialistu na hľadanie periodicít, profesora Miroslava Míkuleckého. Aké sú výsledky? Politickým dejinám Egypta dominuje jeden jediný, čistý, výrazný a štatisticky vysoko významný rytmus. Je to rytmus s dĺžkou periódy 505 ± 15 rokov, s kulmináciami okolo rokov -2650, -2150, -1650, -1150, -650, -150, +350, +850, +1350, +1850. Pravdepodobnosť, že by mohol byť výsledkom náhody, je menšia ako 1:100 miliónom. A tento výsledok nezávisí od voľby chronológie, lebo v datovaní faraónov panujú medzi egyptológmi v súčas-

nosti už len minimálne nezhody.

Každých 500 rokov bez výnimky centrálna moc faraónov zoslaba a Egypt sa začal prepadať do chaosu. Krajina sa trieštila, vznikali konkurenčné a paralelné dynastie, a žiaden faraón sa na tróne neudržel príliš dlho. Keď chcel dejepisec Manethó vystihnúť dianie v Egypte v 22. storočí pr.n.l., napísal: „Sedemdesiat kráľov za sedemdesiat dní“. Podľa týchto „samaelských“ období sa periodizujú dejiny Egypta. Sú to známe „prechodné obdobia“, ktoré oddeľujú jednotlivé „ríše“. Boje v 27. storočí ukončujú „archaické obdobie“. 22-ým, 17-tým a 12-tým storočím zanikajú Stará, Stredná a Nová ríša Egypta. Ďalší chaos zavládol v 7. storočí za vpádu Asýrčanov a v 2. storočí, keď Ptolemaiovcia bojovali o moc. A ten istý rytmus pokračuje ďalej aj za vlády rímskych cisárov a arabských kalifov a sultánov. Na sklonku antiky sa rímski cisári striedali nie po rokoch, ale po mesiacoch, a légie v provinciách vyhlasovali aj viacerých cisárov súčasne. Podobný rozklad a fragmentácia

postihli aj arabský kalifát v 9. storočí. A za mamlúkov v 14. storočí zavládol v Egypte taký prehnitý, koristnícky a surový režim, že si žiaden sultán nebol istý životom.

Krajina s druhým najdlhším historickým záznamom je Čína. Zostavme frekvenčný diagram čínskych cisárov. Dostaneme ten istý 500-ročný rytmus ako v Egypte (aj keď už nie taký výrazný). Dynastie sa rozpadali a cisári padali v rovnakom čase v Číne aj v Egypte, a to od samého začiatku dejín až do súčasnosti! Čínske dynastie Sia, Šang, Čou sú paralelné so Starou, Strednou a Novou ríšou Egypta a chaotické obdobia, ktoré ich oddeľujú, sa odohrávajú súčasne s egyptskými prechodnými obdobiami.

Preskúmame všetky krajiny sveta. Kráľovské chronológie Bruce R. Gordona sú asi najúplnejší zoznam všetkých známych panovníkov – obsahujú desaťtisíce kráľov aj tých najdrobnejších kráľovstiev. Ten istý rytmus ako pre egyptských faraónov a čínskych cisárov platí aj pre babylonských a asýrskych kráľov, kráľov

Atén a Sparty, japonských a kórejských cisárov, indických radžov, perzských šachov, moslimských kalifov a sultánov, rímskych a byzantských cisárov, britských, iberských, francúzskych aj nemeckých kráľov. Platí pre celú Afriku a možno aj Ameriku (pokiaľ nám kusé kroniky mayských kráľov vôbec dovoľujú robiť nejakú štatistiku). Je to rytmus, ktorý platí pre dejiny sveta vcelku. Vo väčšine krajín sveta je buď signifikantný, alebo aspoň nevýznamne ale pozitívne koreluje. Krivka kráľov začína stúpať v 2., vyvrcholí niekedy už v 3., ale najčastejšie v 4., a odznieva v 5. storočí. A každých 500 rokov predtým aj potom je to podobné.

Neplatí to len pre svetské hlavy štátov, ale aj pre hlavy cirkví. Máme úplný zoznam pápežov a patriarchov kresťanských cirkví, v ktorom nechýba ani jedno meno. Vdoropápežov a vzdoropatriarchov je skutočne najviac práve v obdobiach predpovedaných Babylončanmi (o 47% viac než inokedy). Najznámejším takým krízovým obdobím bola schizma cirkvi v 14. storočí, kedy Európa mala až troch pápežov súčasne. A v 9. storočí zachvátili pápežskú kúriu nepredstaviteľne brutálne pomery, doslova zúrivá nenávisť a šialená pomstychtivosť až za hrob. Pápeži sa navzájom popravovali, podávali si jedy, rozbíjali si hlavy kladivom. Štefan VI. vykopal svojho nenávideného predchodcu Formosu z hrobu, obliekol a posadil jeho mŕtvolu na pápežský stolec, súdil ju, mučil, zohavil a zbavil všetkých svätorečení. Do roka ho zahrdúsili prívrženci jeho nástupcu.

Mohli by sme dlho rozprávať o tom, ako sa symbolika dravcov aktualizuje každých 500 rokov; ako sa v 2. storočí pr. n.l. nad rímskymi légiami objavili insígnie orla; ako vlčí totem zavial nad hlavami mongoských hord či ako sa orlie božstvo zjavilo Aztékom v 14. storočí. Ak spočítame všetky európske kniežatá, ktoré dostali prídomek Železný, Smelý, Silný, Bojovný, Krutý a podobné mužné prídomy, alebo kresťanských svätcov, čo sa preslávili odvahou a ich ikonografickým symbolom je vojenská zbroj, dostaneme opäť jedno a to isté – rytmus „archan-

jela Samaela“. Burgundský vojvodca Filip Smelý (1363-1404), srbský cár Dušan Silný (1331-1355) alebo flámsky gróf Baldwin Železná ruka (858-879) – to sú len tri známejšie mená z 224.

Babylončania neboli jediní, kto si to uvedomoval. Keď Herodotos navštívil Egypt, dozvedel sa od tamjších kňazov, že aj Egypťania veria,

Karol Smelý (1433-1477)

že bohovia sa striedajú vo vláde nad svetom. Herodotos nezapísal, akí bohovia a kedy, ale to je zrejme zo samotných mien egyptských kráľov. Prvé meno faraóna bývalo odvodené od sokolieho boha Hora – ochrancu kráľa. Avšak okolo roku 2700 pr. n.l. faraón Perjebesen túto tradíciu narušil. Prijal meno od boha vojny Sutecha a povýšil ho na svojho ochrancu. Tak sa to opakovalo potom každých 500

rokov s presnosťou hodín: v 22., 17., 12. storočí si faraóni volili mená odvodené od bohov vojny (Sutech, Moncev).

Už v 4. storočí pr. n.l. Meng'c, druhá najväčšia autorita po Konfuciovi, explicitne popísal tento rytmus v politických dejinách Číny: každých 500 rokov nastáva obdobie chaosu a poklesu morálky. V ňom stará dynastia zaniká a objaví sa veľká postava, zakladateľ novej dynastie, po ktorej sa pomenuje nasledujúci vek. A vymenuje dynastie Sia, Šang a Čou. Neskôr dokonca zakladateľ dynastie Xin, Wang Mang, legitimizoval uzurpáciu trónu argumentom, že už prešlo 500 rokov – a on je ten nebesami vyvolený nový zakladateľ.

Upozornil som na tento fenomén jedného z krstných otcov chronobiológie, profesora Franza Halberga z Minnesoty. Halberg obstaral úplný zoznam všetkých vojenských bitiek v dejinách od roku 600 pr. n.l. do roku 1950. Dvadsať rokov na ňom pracoval kolektív historikov pod vedením bývalého predsedu kansasej akadémie vied, Raymonda Wheelera. Zistil, že je tam skutočne 500-ročný rytmus a je štatisticky významný.

Desiatkam historikov, filozofov a religionistov som kládol otázku, ako si vôbec dokázali tento rytmus v dejinách nevšimnúť. Zistil som, že veľmi ľahko. Panuje totiž neochvejné presvedčenie, že žiadne rytmy v dejinách existovať nesmú. Karl Popper vo svojej „Biede historicizmu“ podal dôkaz, že akékoľvek historicizmy (viera v dlhodobé dejinné vzorce a trendy) sú nemysliteľné. Každý odborník vie, že myšlienková aktivita týmto smerom je stratou času, a kto to nepochopil, je diletant a je vylúčený z vedeckého diskurzu.

Popperov „dôkaz“ je však čisto špekulatívny, abstraktný a úplne odtrhnutý od skutočnosti. Popper chcel podkopať marxizmus, ktorý svoju krutovládu ospravedlňoval odvolávaním sa ma „dejinné zákonitosti“. Ako môžeme ignorovať takú očividnú pravdivosť a nepýtať sa na jej príčinu, keď práve 20. storočie, s dvoma svetovými vojnami, fašizmom a komunizmom, programovo pestovanou raso-

vou a triednou nenávisťou, a vyše sto miliónmi obetí bolo práve posledným (a vopred predpovedaným) prejavom tohoto cyklu? Džugašvili bol len ďalší z dlhého radu železných cárov (prezývka Stalin znamená „oceľový“).

Podľa babylonských predstáv je striedanie vekov zapríčinené striedaním nebeských inteligencií, ktoré ovládajú jednotlivé stupne nebeskej klenby. 72 rokov je čas, za ktorý sa jarný bod posunie medzi hviezdami o jeden oblúkový stupeň. Vieme, že babylonskí kňazi po stáročia a možno tisícročia zapisovali pozemské udalosti a porovnávali ich s konšteláciou oblohy. Pátrali po opakujúcich sa vzorcoch a pohyb hviezd pri tom mohli používať ako nebeskú hodinovú ručičku, ktorá ukazuje čas. Pravdivosť tohto dejinného rytmu nedokladá pravdivosť babylonskej astrochronológie, ale možno práve osvetľuje jej pôvod. Možno sme práve prišli na to, prečo v Babylone rozdelili nebeskú klenbu a my dodnes rozdeľujeme kruh na 360 dielikov (oblúkových stupňov).

Ako by mohla vysvetliť rytmus „archanjela Samaela“ súčasná veda? Mikulecký a Halberg navrhujú pátrať po nejakom periodickom kozmofyzikálnom alebo geofyzikálnom faktore. Pri jeho hľadaní však nie sme nijak úspešní. Je známe, že slnečná aktivita ovplyvňuje nervový aj srdcovocievny systém človeka, ako aj počasie a tým i dejiny. Lenže v periodicite slnečných škvŕn ani vo výkyvoch zemského magnetizmu nie je známa žiadna zložka s dĺžkou periódy 500 rokov. Jediný astronomický cyklus s približne takou dĺžkou, o akom som počul, sú konjunkcie Pluta a Neptúna (raz za 493 rokov).

Prvé prechodné obdobie v Egypte historici vysvetľujú suchým počasím. Nízka hladina vody v Níle vraj nestačila na každoročné záplavy, neúroda, hlad a vzbury oslabili politickú moc, ktorá sa nakoniec zrútila. Ale čo ostatné prechodné obdobia a čo ostatné krajiny? Je to globálny klimatický cyklus? Wheeler sa domnieval, že raz za 500 rokov sa vracajú mimoriadne suché a chladné obdobia, ktoré vedú k mimoriadnym dejinným udalostiam. Uskutočnil veľký výskumný

Lawrence Alma-Tadema: *Správca faraónových sýpok*

projekt na rekonštrukciu svetovej klimatickej krivky. Súčasní klimatológovia na základe analýzy letokruhov stromov, grónskych ľadovcov a morských usadenín však žiadny 500-ročný cyklus zrážok ani teplôt potvrdiť nemôžu. Pred pol storočím tieto metódy neboli rozvinuté a Wheelerova klimatická krivka sa do značnej miery opierala o spätnú dedukciu z historických správ. Migrácie a nepokoje pokladal práve za jeden z indikátorov drsného podnebia a tak túto hypotetickú klímu nemôžeme použiť v logickom kruhu na vysvetlenie migrácií.

Carl Gustav Jung veril, že babylonská vízia striedania vekov sa skutočne odohráva a je zapríčinená striedaním duševných dominant (archetypov) v kolektívnom nevedomí ľudstva. S posunom od jedného archetypu k druhému dochádza k „striedaniu bohov“ (náboženských kultov a hodnotových systémov) a tým aj k mimoriadnym historickým udalostiam. Avšak: existuje kolektívne nevedomie? Väčšina odborníkov to popiera. Veľa raných zástancov si predstavovalo, že obsahy kolektívneho nevedomia dedíme po predkoch. Rozprávkové a symbolické motívy by tak mali byť zašifrované niekde v génoch – čomu sa genetik 21. storočia musí smiať.

A čo keby sme na to išli takto: Testosterón je špecificky mužský hormón, ktorý sa významne podieľa na utváraní mužskej fyziognómie a fyziológie (v babylonskej astrologi-

kej terminológii by to bol „marsovský“ hormón). Hladina testosterónu u zvierat aj u človeka je indikátorom agresivity (zápasy samcov v čase ruje). Ako zmerať hladinu hormónov v krvi našich predkov? Nemôžeme sa vrátiť časostrojom do minulosti a odobrať krvné vzorky. Ale jedným z následkov zvýšenej hladiny testosterónu je holo-hlavosť. Spočítajme všetkých európskych kráľov, ktorí dostali prídomek Lysý. Tvoria 500-ročný rytmus ($p < 0.01$) s kulmináciami okolo rokov -100, 400, 900, 1400. Teda presne to, čo hľadáme.

Spoľahlivejšie indikátory by sa dali získať z morfológie kostier. Napríklad pomer medzi dĺžkou prstenníka a ukazováka je priamo úmerný hladine testosterónu v krvi. Jednou z ciest by teda bolo pátrať po periodickom faktore ovplyvňujúcom neuroendokrinný systém človeka. Vyvolával by akúsi periodickú svetovú ruju. V takom prípade by tento jav zapadol do rámca kozmo-chronobiológie. Ak mal bližšie k pravde Jung, zakladalo by to nový vedný odbor: kolektívnu chronopsychológiu alebo chronosciológiu.

Nechávam „rytmus bohyne Eris“ ako hlavolam bystrému čitateľovi. Je to tajomstvo, ktoré je tým väčšie, čím viac ho skúmame. Ako vraví Einstein, keby všetko bolo už vysvetlené, a naše oko by bolo vyhasnuté, a nedokázalo by viac žasnúť, život by bol veľmi prozaický a jednotvárný.